

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת דברים תשס"א שורש החורבן - חוסר אמונה

מדוע באמת אסר הקב"ה להכות את מואב ולהשמידם, כאשר נעשה למדינים? אומרים חז"ל (ב"ק שם): "אמר לו הקב"ה (למשה): לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי; שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן (ממואב ומעמון), רות המואביה ונעמה העמונית". אמנם עמון ומואב רשעים הם, "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כג, ה), אבל שתי פרידות טובות יש לקב"ה להוציא מהן, ולכן "אל תצר את מואב", כי אם תשמיד עכשיו את מואב, תשמיד ח"ו את בית דוד ואת מלך המשיח.

והנה מדברי הגמ' שהבאנו משמע, שבעצם היה מגיע למואב שישמידם, ורק בגלל פרידה אחת שהיה צריך להוציא מהם, ניצלו מהשמדה. וקשה: הרי הגמ' אומרת שהטענה כלפי עמון ומואב שלא קדמו את ישראל בלחם ובמים, היא רק כלפי הגברים שבהם, ולא כלפי הנשים, אשר על כן רק הגברים של עמון ומואב נאסרו לבוא בקהל ה', אבל הנשים מותרות - "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" (יבמות עו, ב). אמנם דואג האדומי טען ש"היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים" (שם), אך הגמ' דוחה זאת ואומרת, שאשה אינה צריכה לצאת כלל מביתה, אפילו לקראת נשים, שנאמר: "כל כבודה בת מלך פנימה", או כפי שדורשת הגמ' ממה שנאמר אצל שרה אמנו: "ויאמרו אלי: איה שרה אשתך? ויאמר: הנה באהל" (בראשית יח, ט) - דאין דרך אשה לצאת מביתה (רש"י ביבמות שם. ועי' רש"י שופטים ה, כד) [מי שמחייב "שרות לאומי" לנשים, מורד אפוא במלכות בית דוד; כי לדעתו צריכים היו עמון ומואב לקדם גם נשים לקראת נשים, וא"כ גם נשות מואב בכלל הטענה "על אשר לא קדמו" וכו', וממילא גם בכלל האיסור "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'" הנובע מטענה זו, נמצא דוד מלכנו - מצאצאי רות המואביה - פסול לבוא בקהל, ח"ו (כטענתו של דואג האדומי ביבמות שם)]. לא רק רות המואביה לא היתה אפוא ראויה להשמדה, אלא כל המואביות לא היו ראויות לכאורה להשמדה, מדוע א"כ אומרת הגמ', שרק בגלל פרידה טובה שהיתה צריכה לצאת ממואב אין להלחם בהם ולהשמידם? התרוץ הוא, שאמנם לא מגיע לבנות מואב להאסר לבוא בקהל ה', אבל סוף סוף הרי צדיקות גדולות לא היו, הרי עבדו לבעל פעור ועשו גם איסורים חמורים אחרים, ועל כן לא היתה להן זכות מספקת כדי להציל את הגברים המואבים מהשמדה. רק רות המואביה, אשר עתיד מלך המשיח לצאת ממנה במהרה בימינו, היא הצדיקה היחידה שיש בזכויותיה כדי להגן על מואב כולו.

"ויאמר ה' אלי: אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה" (דברים ב, ט). שואלים חז"ל (ב"ק לח, א): "וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות"? את המלחמות עם סיחון ועם עוג לא עשה משה אלא על פי ה' שצוהו להלחם בהם (דברים ב, כד; ג, ב), וא"כ מדוע בנוגע למואב יש צורך לצוות אותו שלא לעשות עמם מלחמה? וכי עולה על הדעת שִׁיִצֵא להלחם עמם ללא שיצטוו על כך מפי הגבורה?! אומרים חז"ל: "נשא משה ק"ו בעצמו, אמר: ומה מְדַבְּרִים שלא באו אלא לעזור את מואב, אמרה תורה: 'צרו את המדינים והכיתם אותם' (במדבר כה, יז), מואבים עצמן לא כל שכן"! קל וחומר הוא מן המידות שהתורה נדרשת בהן, ואף ניתן למקבליה לדון אותה מעצמם. בשאר המידות (חוץ מגזרה שוה) נחלקו רש"י ותוספות (סוכה לא, א) אם יכול אדם לדון אותן מעצמו או לא, אבל קל וחומר לכ"ע דן אדם מעצמו. והנה, בביהמ"ק ישנה הלכה שלא לבנות שום דבר מדעת האדם, "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"א כח, יט), כל דבר במקדש צריך להבנות על פי הכתוב בלבד (עי' סוכה נא, ב וזבחים לג, א). ובכל זאת, מה שניתן לדון מכתבי הקודש במידת קל וחומר, נקרא "בכתב מיד ה'" (עי' סוכה נב, א), כי התורה ניתנה להדרש בקל וחומר, וכל הנדרש בק"ו הרי זה כאילו נכתב בכתוב במפורש. גם "מגילה שמסר שמואל לדוד (ובהוראות מפורטות לגבי אופן בניית המקדש וכליו) ניתנה להדרש" במידות שהתורה נדרשת בהן (ירו' מגילה פ"א ה"א). מה שנדרש אפוא מן הכתוב במידות שהתורה נדרשת בהן, הרי זה כאילו נכתב להדיא, ועל כן, אם הקב"ה צוה "צרו את המדינים", ובקל וחומר יש ללמוד מכך שגם במואב יש להלחם, הרי זה כאילו צוה הקב"ה במפורש להלחם גם במואב, וכך אכן היה צריך לעשות, אלמלא שהיה ציווי מפורש להמנע מכך. אמנם "אין עונשים מן הדין" (אין מענישים אדם בעונש הנלמד בק"ו), אבל הטעם לזה הוא, שכיון שקל וחומר הוא היקש שכלי, ואדם דן ק"ו מעצמו, חיישין לענין עונש שמא יש איזו פירכא על הק"ו, ונמצא אדם נענש שלא כדין (כן בארו בכוונת רש"י סנה' עג, א ד"ה הקישא), וא"כ אצל משה רבינו אין חשש כזה, שכן משה רבינו יודע את כל התורה כולה על בוריה, ואין לחוש ששכח איזו סברה או איזה דין. וגם לו נאמר ששייך שיטעה, מ"מ הקב"ה היה מעמיד אותו ודאי על טעותו, כמו שבאמת קרה, שהקב"ה לא הסכים לקל וחומר של משה רבינו, ואמר לו "אל תצר את מואב" (ועכ"פ, לא מפני שהיה טעות בעצם הק"ו). חוץ מזה, אפשר שרק במיתות בית דין אין עונשין מן הדין, אבל לגבי יציאה למלחמה לא שייך כלל זה. ועל כן, כיון שמצד מידת ק"ו היה מקום לחייב את ישראל להלחם במואב, צריך היה הקב"ה לצוות את משה שלא להלחם בהם.

ה'שלא לשמה' קבל אמנם שכר, אבל לא שכר של עוה"ב, רק שכר של עוה"ז. הרבה סטרלינגים ודולרים ועוד, אבל את הרוחניות ואת השראת השכינה מקבל רק שם. אפילו כשיפת זוכה לבנות את ביהמ"ק (הפרסים, שהיו מצאצאי יפת, סייעו בבניית ביהמ"ק השני), אומרת הגמ' (יומא ט, ב - י, א): "יִפְתָּ אֱלֹקִים לְיַפֵּת וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהְלֵי שָׁם" - אף על גב דַּיִפְתָּ אֱלֹקִים לְיַפֵּת, אֵין הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה אֵלָא בְּאֶהְלֵי שָׁם, היינו: בבית ראשון שנבנה ע"י שלמה, שהיה מצאצאי שם, ובמהרה בימינו בבית שלישי, שיבנה ע"י המשיח, אבל לא בבית שני שנבנה ע"י צאצאי יפת [אפשר גם לומר על דרך הרמז: "ישכן באהלי שם", שם' ראשי תיבות: שלמה, משיח, שאין השכינה שורה אלא בבית שבנה שלמה ובבית שיבנה מלך משיח, אבל לא בבית שני שבנה כורש מלך פרס]. אמנם א"א לומר שבבית שני לא היתה שכינה כלל, שהרי נס חנוכה בבית שני היה, ובמנורה היה, שהיא 'עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל' (שבת כב, ב), וגם ניסים נוספים היו שם, אבל בכל זאת, בבית שני לא היתה השראת השכינה באותה המדרגה כמו בבית ראשון.

חז"ל מציינים גם הבדל נוסף בין השכר שקבל שם לשכר שקבל יפת. שם - "זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו, שנאמר (יחזקאל לט, יא): 'והיה ביום ההוא אתן לגוג מקום שם קבר בישראל... וקברו שם את גוג ואת כל המונה'" (רש"י בראשית ט, כג). שם ויפת זוכים אמנם שניהם לשכר שיש בו ענין של כיסוי, כנגד הכיסוי שכיסו את אביהם, ואולם מהו הכיסוי שזכה בו כל אחד מהם? זה זוכה לטלית של ציצית שהיא מצוה השקולה כנגד כל המצוות כולן, ושכל הזריו בה זוכה ומקבל פני שכינה (מנחות מג, ב), ושהגרא ז"ל אחז בה לפני פטירתו ואמר בבכיה: כמה קשה להפרד מן העולם הזה, שבו אפשר ע"י מצוה קלה זו, שמחירה קופיקות בודדות, להגיע למדרגות עליונות, עד כדי קבלת פני שכינה, ואיפה אפשר למצוא זאת בעולם הנשמות, אף אם יתן שם את כל כחותיו עבור זה! (עליות אליהו' הערה קי"ז). ואילו יפת זוכה גם הוא לכיסוי, אבל לאיזה כיסוי? כיסוי של קבורה - שגוג ומגוג יזכו להקבר, במהרה בימינו. זה זוכה למצוה, וזה זוכה לקבר, זהו ההבדל בין שכרו של מי שמתאמץ במצוה יותר לשכרו של מי שמתאמץ בה פחות, בין זה שמקיימה בזריזות ובשמחה, לזה שמקיימה בלי זריזות ושמחה. אומרים בשם האר"י הקדוש ז"ל (שהשבוע חל היארצייט שלו - ה' באב), שכל ההשגות שזכה להשיג, היו בזכות שהיה עושה כל מצוה בשמחה גדולה. אותן מצוות שעשו ועושים כולם, עשה האר"י הקדוש בשמחה, והגיע מכח זה להשגות עליונות, לגלות סתרי תורה. מאז ר' שמעון בן יוחי, אינני יודע מי היה במדרגה הזאת, והכל בגלל עבודת ה' בשמחה. הרי כל התוכחה השניה (שבפרשת כי תבוא), אשר הרמב"ן כותב (בפירושו לויקרא כו, טז) שהיא רומזת לחורבן השני ולגלות שבאה בעקבותיו, שבה אנו שרויים עד

רות המואביה ונעמה העמונית - שתי פרידות טובות, ובכל זאת, הבדל רב קיים ביניהן. רות התחתנה עם בע"ז, ויוצאים ממנה דוד המלך ושלמה המלך. נעמה העמונית התחתנה עם שלמה, והדורות הבאים יוצאים אמנם גם מנעמה העמונית, אבל ארבעת הדורות שלפני כן - עובד, ישי, דוד ושלמה (ע"י רות ד, כא-כב) - יוצאים רק מרות ולא מנעמה. וזהו הבדל גדול מאד. ישי שהיה צדיק גדול (ע"י שבת נה, ב), ורוד מלכא משיחא, שחיבר את כל ספר התהילים, ושלמה המלך שחיבר שלושה ספרים בתנ"ך, משלי, קהלת ושיר השירים, ובנה את ביהמ"ק, כל אלו מתיחסים רק לרות ולא לנעמה. למרות ששתיהן צדיקות, לרות מתייחס יותר. מדוע זוכה רות ליותר? אומרת הגמ' (ב"ק שם): "בשביל לילה אחת שִׁקְנְמָתָה בכירה (של לוט) לצעירה (של לוט, להקים זרע מאביה), קְדַמְתָּה ארבע דורות לישראל". בנות לוט (שמהן יצאו מואב ועמון - ע"י בראשית יט, לז-לח) לשם מצוה נתכוונו (נזיר כג, א), "סבורות היו שכל העולם נחרב, כמו בדור המבול" (רש"י בראשית יט, לא), וצריך להציל את המין האנושי מכליה, אפילו במחיר של גלוי עריות. במצוה זו קדמה הבכירה (אם מואב) לילה אחד לאחותה הצעירה (אם עמון), ועל כן בשכר זאת זכתה רות המואביה להקדים לבוא בקהל ישראל ארבעה דורות לפני נעמה העמונית. ההבדל בין מי שעשתה מצוה לילה אחד מוקדם יותר לבין מי שעשתה את אותה המצוה אף היא, אבל לילה אחד מאוחר יותר, הוא אפוא עצום! לזו יש חלק בארבעה ספרים בתנ"ך ובביהמ"ק הראשון, ולשניה אין. והכל בגלל איחור המצוה ביממה אחת. רואים מכאן, למה אפשר לזכות ע"י זריזות במצוה, ומה עלולים להפסיד בגלל איחורה.

כך גם אצל שם ויפת: "ויקח שם ויפת את השמלה" (בראשית ט, כג) - "אין כתיב ויקחו' אלא ויקח', לְמַד עַל שָׁם שֶׁנִּתְאָמַר בְּמִצְוֵה יוֹתֵר מִיַּפֵּת" (רש"י שם). שם התאמץ קצת יותר, יפת קצת פחות, לא צריך לכאורה להיות הבדל גדול ביניהם. אבל מיד מתברר, שההבדל הוא רב מאד. נח מברך את שם: "ברוך ה' אֱלֹהֵי שָׁם" (שם, כו), ואת יפת: "יִפְתָּ אֱלֹקִים וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהְלֵי שָׁם" (שם, כז). יפת מקבל אמנם את אירופה, את אמריקה ואת אוסטרליה, ואת כל הדולרים והסטרלינגים הנמצאים שם, ואולם כל זה איננו אלא שכר גשמי, שאחריתו עדי אובד. לעומתו, מקבל שם שכר גדול הרבה יותר, שכר רוחני, שהוא בעל ערך נצחי לעולמי עולמים. שם מקבל השראת שכינה: "וישכן באהלי שם" [נח כנראה רומז כאן, שהשכינה תהיה בירושלים, עירו של מלכי צדק, שלא היה אלא שם בן נח (ע"י רש"י שם יד, יח)]. בנוסף לכך, הקב"ה מייחד את שמו עליו: "ברוך ה' אֱלֹהֵי שָׁם", לעומת יפת שלא נאמר אצלו אלא: "יִפְתָּ אֱלֹקִים לְיַפֵּת" (ולא: "יִפְתָּ אֱלֹהֵי שָׁם"). אין 'אלקי יפת', רק 'אלקי שם'. אח"כ יש אמנם גם "אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב" (שמות ג, ו), אבל קדם להם שם, שהוא האדם הראשון שהקב"ה מייחד את שמו עליו. מדוע לא זכה גם יפת לשכר כזה? הרי סו"ס גם הוא עשה את המצוה יחד עם אחיו! אלא שיפת התאמץ במצוה פחות מִשָּׁם. אפשר גם ששם עשה מה שעשה לשמה, ואילו יפת עשה שלא לשמה, ועל כן בעד

להתגבר על הערים הבצורות בשמים ועל בני הענק שראו המרגלים בסיוורם בא"י, הוא שגרם לבכיה של אותו לילה, ולבכיה לדורות.

ובעצם, שורש כל החטאים כולם, בין בבית ראשון, בין בבית שני, בין בשאר זמנים, הוא חוסר אמונה. אם היינו מאמינים בלב שלם בשכר העצום והנורא שמקבלים עבור תלמוד תורה, שכר שאינו נמדד בדולרים, אלא ברוחניות; אם היינו יודעים איזה חשבון גדול יש לנו בבנק של מעלה (לא בבנק המזרחי) בעד לימוד תורה, הרי היתה צריכה להיות לנו שמחה עצומה בלימוד התורה. ואם אין זה כך - הרי שאנו לוקים בחוסר אמונה. עלינו לחזק את האמונה שלנו בשכר העצום שזוכים בו עבור לימוד תורה, שהיא מקרבת את הגאולה (סנה' צט, ב), ובשכר ועונש בכלל. אם חוסר האמונה שהיה בחטא המרגלים גרם בכיה וצער לכ"כ הרבה דורות, כבר אלפים שנה שאנו מתאבלים על ירושלים, צריך להבין שחיוזק באמונה יגרום לטובה כפולה ומכופלת כמה מונים מכל הצער והצרות שעברו עלינו. הרי הנביא אומר: "ברגע קטן עזבתך... הסתרת פני רגע ממך, ובחסד עולם רחמתך" (ישעיהו נד, ז-ח). אם אלפים שנה של אינקויזיציה ושואה ואינטיפדה וכל שם וחניכה דאית ליה, הן 'רגע קטן', אפשר להבין מהו 'חסד עולם'! ישועות ונחמות שאין הפה יכול לתאר ואין האוזן יכולה לשמוע, צפויות לנו ע"י חיוזק באמונה, חיוזק בתורה, חיוזק בחיקון שלשת העבירות של בית ראשון, ושנאת החינם של בית שני.

ובינתיים, עד אז, עלינו להתאזר בכטחון. מהו כטחון? החזון איש הרי מסביר ('אמונה ובטחון' פ"ב אות א'), שבטחון אין פירושו להאמין שיקרה מה שאני רוצה. היו אמנם מחכמי המוסר שסברו כך, שבטחון פירושו שכל משאלה שאדם ישים בטחונו בה' שימלאנה - תתמלא [מספרים על ר' ישראל מסלנט זצ"ל, שדרש פעם בביהכ"נ, שאם אדם יבטח בלב שלם שה' ימציא לו עשרת אלפים רובל, בודאי ישיג אותם. היה שם בעל מלאכה אחד ששמע את הדברים, ואמר אל לבו: למה לי לעבוד? אשב בבית המדרש, אתפלל ואלמד כל היום, ואבטח בה' שיזמין לי עשרת אלפים רובל. אמר ועשה: עזב את עבודתו, והתיישב בבית המדרש. עברו ימים ושבעות, כלתה פרוטתו האחרונה מן הכיס, ועשרת אלפים רובל לא הגיעו אליו. בא אל הגר"ס ושאל אותו, מדוע לא התגשמה משאלתו. אמר לו ר' ישראל: אם עדין בוטח אתה בלב שלם בדבר, ודאי עתיד הדבר להתקיים, אלא שאם קצרה סבלנותך, מוכן אני לקנות ממך את עשרת אלפים הרובל המובטחים לך, עבור חמשת אלפים רובל שאתן לך כבר עתה. שמח בעל המלאכה על העסק, ונאות לו מיד. אמר לו הגר"ס ז"ל: פל' לך למלאכתך! אם מוכן אתה להחליף עשרת אלפים רובל בחמשת אלפים רובל, סימן שבטחונך איננו מלא, וא"כ אין לך מה לצפות להתגשמות משאלתך (תנועת המוסר ח"א סוף פכ"ו). עכ"פ, בטחון בלב שלם היה מזכה אותו בעשרת אלפים רובל, לדעת הגר"ס זצ"ל. ואולם החזון איש זצ"ל חלק על גישה זו. לדעתו, לא זו היא המשמעות הרגילה של בטחון. בטחון לדעת החזון איש,

היום, היא על "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה" (דברים כח, מז). אמנם חז"ל אמרו (יומא ט, ב) שחורבן שני היה בגלל שנאת חנם, אלא ששורש הדבר היה ב"תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה" (כפי שיבואר להלן). אם היו עובדים את ה' בשמחה, לא היו מגיעים לשנאת חנם ולעבירות נוספות. וכן בחורבן ראשון: חז"ל אמרו (שם) שחורבן ראשון היה בגלל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ואילו בתוכחה הראשונה (שבפרשת בחוקתי), המרמזת לפי דברי הרמב"ן הנ"ל לחורבן הראשון, משמע שהחורבן הראשון היה בגלל אי שמירת השמיטה, כמו שכתוב שם (ויקרא כו לג-לה): "ואתכם אזרה בגוים... אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם, אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה. כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתים בשבתתכם עליה". ולכן נמשכה הגלות הראשונה שבעים שנה, כמנין שנות השמיטה שלא שמרו מיום שנכנסו לארץ עד שגלו, כמו שכתוב בדברי הימים ב' (לו, כ-כא): "ויגל השארית מן החרב אל בבל... למ' אות דבר ה' בפי ירמיהו, עד רצתה הארץ את שבתותיה, כל ימי השמה שבתה, למ' אות שבעים שנה". כיצד מיישבים את דברי חז"ל עם הכתוב? אלא ששורש החטאים של עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים היה אי שמירת השמיטה.

מה המשותף לשורשי שני החורבנות (אי שמירת שמיטה, ועבודת ה' שלא בשמחה) - חוסר אמונה. אם האמונה היתה יותר חזקה, אם היו מאמינים בברכת ה' "וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כא), לא היה קושי לשמור את השמיטה. כשהאמונה חלשה, שמירת השמיטה היא אכן נסיון קשה. ומזה מדרדרים עד לעבירות החמורות ביותר. כך גם בבית שני: אם מאמינים באמת בשכר ועונש, ששכר מצוה הוא אין סופי, ומצוה אחת ששם עשה נותנת לו כל-כך הרבה רוחניות, וגם שכר מצוה אחת שיפת עשה מזכה אותו בכ"כ הרבה דולרים וסטרילינגים, איך אפשר שלא לשמוח בקיום המצוות? מי מאיתנו לא היה מוכן לעשות מצוה בעד מליון דולר? הרי זו שמחה עצומה לעשות מצוה, כשחושבים על השכר שבצידה! ואם בכל זאת אין מקיימים את המצוות בשמחה, אות הוא כי המקיים אינו מאמין בדברים הללו. חוסר אמונה הוא אפוא זה שמוליד את חוסר השמחה בקיום המצוות. וכשחסרה שמחה בקיום המצוות, קשה גם להעביר את החינוך לדורות הבאים, כי בלי חום - התבשיל אינו מתבשל. כך ראינו אצל מנדלסון, אבי ההשכלה הכפרנית, שהיה אמנם שומר מצוות, אבל קיים אותן בקרירות, ובסופו של דבר רוב בניו ותלמידיו המירו את דתם.

שורש שני החורבנות - חוסר האמונה - רמוז גם בתורה. כשהמרגלים חוזרים מא"י ומספרים מה שמספרים, "ותשא כל העדה ויתנו את קולם, ויבכו העם בלילה ההוא" (במדבר יד, א). "אמר רבה אמר ר' יוחנן: אותו הלילה ליל ט' באב היה, אמר להן הקב"ה לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות" (סנה' קד, ב) על שני החורבנות שיהיו ביום זה. כיצד מגדיר מאוחר יותר משה רבינו את חטא המרגלים? - "ובדבר הזה אי נכס מאמינים בה' אלקיכם" (דברים א, לב). חוסר אמונה בכחו של הקב"ה

והמטיב, וכך גם נברך (פסחים נ, א). אבל בעוה"ז אפילו חברי ר' עקיבא אינם במדרגה הזאת, לברך על הצרות 'הטוב והמטיב'.

במשך כל ימות השבוע אנו אומרים: "ביום ההוא ייהיה ה' אחד ושמו אחד", אבל בשבת במנחה אנו אומרים: "אתה אחד ושםך אחד", כי שעת מנחה בשבת היא כבר מעין עולם הבא, מתחילים לטעום כבר 'אפס קצהו' של עוה"ב. אמנם השבת כולה היא מעין עוה"ב, אבל כעלות המנחה ענין זה מתעצם במיוחד. משה רבינו תקן לישראל לקרוא בתורה בשני ובחמישי ובשבת שחרית, בא עזרא ותקן שיקראו גם בשבת במנחה (ב"ק פב, א). בגמ' מבואר שתקנת עזרא היתה משום יושבי קרנות. אבל הגר"א אומר, שלחז"ל היו תמיד טעמים נוספים לתקנותיהם וגזרותיהם, חוץ מן הטעמים שנתפרשו להדיא. אולי מותר א"כ לומר גם את הטעם הזה: בימי משה רבינו המצב הרוחני של ישראל באופן כללי היה שפיר. אמנם היו כשלונות, בעגל, במרגלים, בשיטים, אבל באופן כללי הם הולכים מחיל אל חיל, יוצאים ממצרים, הולכים להר סיני, משם יכנסו עוד מעט לא"י, אח"כ יבנו את ביהמ"ק - ישראל בקו עליה, "ישראל עושה חיל". ואולם בימי עזרא עם ישראל נמצא אחר השבר הגדול של חורבן בית ראשון, אמנם נבנה עכשיו בית שני, אבל הוא מעורר אכזבה, רבים מן העם בוכים בראותם שאין בבית השני השראת שכינה כמו בבית הראשון (עזרא ג, יב), כפי שהזכרנו לעיל, עם ישראל נושא נכריות (שם ט-י), שכחו אפילו שצריך לבנות סוכה (עי' נחמיה ח, יד) ועוד דברים. המצב של עם ישראל אינו שפיר כ"כ. אח"כ תתרחשנה גם גזרות היוונים על עם ישראל. מה העצה לזה? להסתכל הלאה. לא להסתכל רק על ההווה, אלא גם על העתיד, לדעת שהולכים לקראת עולם טוב יותר. זוהי קריאת התורה של שבת במנחה, להביט קדימה, אל השבוע הבא. השבוע במיוחד, השבת היא שבת חזון, יושבים באבלות, לפי דעת הרמ"א (או"ח סי' תקנ"ג ס"ב) אסור אפילו ללמוד בשבת אחר חצות, אבל קוראים כבר את ההתחלה של הקריאה של שבת נחמו, שתדע שאמנם עכשיו אתה במצב של שבת חזון, אבל בשבוע הבא תגיע לשבת נחמו. כך חשבתי מימים רבים, אבל עתה נתעוררתי להבחין שגם בתשעה באב עצמו קוראים אמנם בתורה דברים קשים, "ונושנתם בארץ" וכל מה שכתוב שם, אבל קוראים גם "אתה הראת לדעת" (דברים ד, לה), שזוהי הפתיחה של שמחת תורה. גם בתשעה באב קיים אפוא גם מבט לקראת העתיד, לקראת שמחת התורה שצפויה. יה"ר שנוכה לכך שצום החמישי יהיה לששון ולשמחה (עי' זכריה ח, יט), ויתקמו כל הנבואות של הנביאים, "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

הוא "האָמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו ית" (אמונה ובטחון' פ"ב אות א'), ולא לחשוב שמה שאני רוצה יקרה. שכן מי אמר שמה שאני רוצה, הוא הדבר הישר והטוב עבורי? למשל, בספור הנ"ל: מי אומר שטוב היה עבורו בעל מלאכה לזכות בעשרת אלפים רובל? אנו יודעים, למשל, שהיו יהודים שמחמת עינים עזבו את פולין והגרו לא"י או לאמריקה, להבדיל, כדי לשפר את מצבם הכלכלי, וע"י זה נצלו מן השואה, ואילו אחרים שהיו עשירים נשארו בפולין והסוף היה שקרה להם שם מה שקרה. הרי שהעושר עמד להם לרועץ. לפעמים קרה גם, שבגלל עשרם שלחו יהודים את ילדיהם ללמוד במוסדות ההשכלה של הגויים, וסופם היה שהתרחקו מתורה ומצוות והתבוללו. אילו לא היו עשירים, לא היה להם כסף לשלם את שכר הלימוד היקר במוסדות אלו, והיו שולחים את ילדם ללמוד בחיידר או בשיבה. הרי שטוב היה להם להיות עניים מלהיות עשירים. אין אדם יודע מה באמת טוב עבורו. לכן מקפידים אנו לבקש (בברכת החודש): "חיים שימלא ה' משאלות לבנו לטוב", מפני שאמנם יודעים אנו מהן משאלות לבנו, אבל אם מילויין הוא לטובה עבורנו - זאת אין אנו יודעים, ולכן מבקשים אנו מהקב"ה, שימלא רק את משאלות לבנו שגלוי וידוע לפניו, שמילויין הוא אכן לטובה עבורנו. ועל כן, עד שנוכה לגאולה המובטחת לנו במהרה בימינו, גם אם עוברים עלינו אינטיפאדה וחורבן ושאר צרות, עלינו להיות בטוחים שהקב"ה מוביל אותנו בדרך הטובה ביותר לקראת ביאת משיח במהרה בימינו, לקראת גאולה שלמה, וכמו שהסביר ר' שמחה זיסל מקלם זצ"ל: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו פְּחֻלְמִים" (תהלים קכו, א), כשיבוא משיח יתברר שכל הצרות שהיו לנו היו רק חלום, כאדם שקבל מכות רצח, והנה הוא מתעורר בבוקר ורואה שהוא תחת השמיכה, וכל המכות שקבל לא היו אלא חלום, כך בביאת משיח במהרה בימינו נראה שכל הגלות הארוכה וכל השואה וכל מה שהיה - היה רק חלום. חלמנו שהיה לנו רע, כשלמעשה כל מה שנעשה עמנו היה חסדים גדולים ועצומים מאתו ית'.

הגמ' אומרת (חגיגה יד, ב), שכשר' עקיבא וחבריו נכנסו לפרדס, "אמר להם רבי עקיבא: כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו 'מים, מים'! משום שנאמר (תהלים קא, ז): "דִּבְרֵי שְׁקָרִים לֹא יִפְּוֹן לְגַד עֵינַי". אלו, כמובן, דברים נסתרים, לא זכיתי להכנס לפרדס להבינם במלא עומקם, אבל ביאור קרוב לפשט, לכאורה, ששמעתי שהסכימו לו, הוא שאבני שיש טהור' רומזים למידת הדין (פְּשִׁישׁ, שהוא חומר חזק וקשה), ו'מים' רומזים למידת החסד. העומד במדרגה גבוהה מאד, רואה שגם מידת הדין ('אבני שיש טהור') היא בעצם כולה חסד ('מים'), כל הדינים שה' עושה בעולם, כל המרירות וכל המחלות, אינם נעשים אלא כדי לתקן את העולם, כרופא מנתח, הכורת לפעמים את רגלו של החולה, ר"ל, אך לא מתוך אכזריות ח"ו, אלא לטובתו של החולה. לעתיד לבוא נראה בבירור איך הכל הוא 'מים', אך עד אז, אמר ר' עקיבא לחביריו, אסור לומר זאת, אסור בעוה"ז לברך על הצרות 'הטוב והמטיב', רק 'דיין האמת'. רק בעוה"ב, כשיהיה ה' אחד ושמו אחד, נראה בבירור שהכל הוא 'הטוב